

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: Модернізація системи вищої освіти України

*Матеріали VI Міжнародної наукової конференції
“Модернізація системи вищої освіти відповідно
до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20 травня 2006 р.*

*та Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Вища освіта в контексті державної політики України”,
м. Київ, МАУП, 14 грудня 2006 р.*

Київ 2007

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти
Б79 України: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. “Модернізація
системи вищої освіти відповідно до Програми розвитку освіти в Україні на 2005–2010 роки”, м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20 трав. 2006 р. та Всеукр. наук.-практ. конф. “Вища освіта в контексті державної політики України”, м. Київ, МАУП, 14 груд. 2006 р. — К. : МАУП, 2007. — 328 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-755-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми модернізації системи вищої освіти України, трансформації освітньої системи країни в умовах розвитку постіндустріального суспільства. Вища освіта розглядається в контексті державної політики України.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямками і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 978-966-608-755-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Косенко О. І., Ольховська Ж. П. <i>Науково-освітні пріоритети Європейського Союзу та України: спільне і розбіжності</i>	265
Касіян З. Я. <i>Маркетингові аспекти функціонування і розвитку ринку освітніх послуг</i>	268
Кравчук Л. Л. <i>Використання інтерактивних форм навчання як один із факторів підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці</i>	275
Зубрицька О. М. <i>Важливість для якості вищої освіти структурно-кількісних характеристик середніх шкіл</i>	281
Коваль Т. В. <i>Досягнення сучасної Німеччини у модернізації вищої освіти</i>	284
Кучер Ю. А. <i>Роль вищої освіти в економічно-соціальних успіхах Ірландії — уроки для України</i>	288
Павлюк С. В. <i>Німецька політика розвитку і забезпечення якості вищої освіти</i>	292
Поляк О. В. <i>Роль соціологічної освіти у побудові суспільства знань</i>	295
Ущипівська Г. П. <i>Світові освітні тенденції і модернізація підготовки кандидатів наук в Україні</i>	298
Загороднюк М. М. <i>Викладання іноземних мов у вищій школі в умовах європейського вибору України</i>	302
Байцар О. Й. <i>Екскурс в історію розвитку вищої освіти в Україні</i>	310
Бузунов Р. А. <i>Інтеграція культури, науки, освіти як фактор соціальної модернізації суспільства</i>	312
Шевчук Н. А. <i>Специальные события как технологический инструмент формирования солидарных сообществ</i>	319

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Обговорюються питання щодо підвищення мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів та деякі методологічні аспекти викладання іноземної мови в сучасних умовах.

Поняття “іноземна мова”, як і мова взагалі, — складне і багатогранне. Феномен мови є визначальною характеристикою людини і заслуговує на глибоке вивчення з боку вчених. Сама здатність людини до мовлення вирізняє її з-поміж інших біологічних форм, а рівень володіння мовою є показником інтелектуального розвитку особи.

Особливу увагу привертає розмаїття мов у світі. З одного боку, мова кожного народу є цілком самодостатньою і має всі необхідні засоби, щоб визначити будь-які почуття людини, адекватно відобразити багатогранність явищ у природі та суспільстві. З іншого боку, кожній мові притаманні свої особливі риси, які не мають аналогів у мовах інших народів. Таким чином, уже в самих лінгвістичних формах є прояви національного характеру та історичного досвіду носія мови. Отже, вивчаючи іноземні мови, людина, безумовно, збагачується, відкриваючи нові, транснаціональні виміри своєї свідомості. Одного цього факту достатньо, щоб однозначно зробити вибір на користь глибокого вивчення іноземних мов. Та крім того, іноземна мова — це в першу чергу можливість для спілкування з ширшим колом людей та засіб отримання сучасної інформації стосовно будь-яких видів діяльності.

Тим не менше, однією з перших проблем, що виникає у викладача іноземної мови, є мотивація вивчення цього предмета

студентами. Ця проблема є загальною в педагогіці, але її вирішення у вивченні іноземних мов має свої особливості. Розглянемо більш специфічні питання, такі як створення мовного середовища, баланс між безпосереднім спілкуванням і вивченням граматики на уроках іноземної мови, читання та писання іноземною мовою, вивчення ділової іноземної мови.

Щодо “мотивації” зазвичай мають на увазі фактори, які спонукають людину до діяльності. Джерелом мотивації в найбільш загальному розумінні є певна потреба, що створюється на основі суперечності між тим, що людина має, чим володіє, чого досягла, і тим, чого вона ще не має, чим не володіє, чого не досягла. Бажання мати, оволодіти, досягти і становить зміст потреби. Якщо у сферу таких потреб (або засобів для їх досягнення) потрапляє володіння іноземною мовою, вони стають мотивацією для їх засвоєння.

Для багатьох наших співгромадян уже сьогодні володіння іноземною мовою є однією з основних потреб. Чим ближче будемо до Європи, тим така потреба буде нагальнішою. Проте вже тепер можна і потрібно робити певні кроки в напрямі збільшення мотивації у студентів до вивчення іноземних мов. В першу чергу студенти зможуть отримати стимулюючу мотивацію, побачивши реальну перспективу стажування, роботи або продовження навчання за кордоном. При цьому освітнім закладам слід організовувати і координувати ці процеси, спираючись на двосторонні домовленості із зарубіжними вищими навчальними закладами та організаціями про обмін студентами і спеціалістами. Для ефективної роботи в цьому напрямі необхідно якнайширше використовувати міжнародний досвід кооперації у сфері освіти. Зазначимо, що міжнародні програми обміну студентами є невід’ємною складовою європейської і світової вищої освіти, зокрема для студентів, які спеціалізуються на вивченні іноземних мов. Тільки при правильній організації навчання і стажування за кордоном можна сподіватись на повернення спеціалістів в Україну, збагачених передовим досвідом роботи в розвинених країнах світу.

Для тіснішої кооперації з іноземними університетами та участі у міжнародних програмах необхідно привести стандарти і документи, якими керуються наші освітні заклади, у відповідність з міжнародними стандартами. Тобто програми курсів і ви-

моги щодо кваліфікації при присвоєнні певної спеціальності повинні бути порівняльними з відповідними програмами і вимогами у західних університетах, а дипломи та атестати про вищу освіту, наукові ступені і звання повинні взаємно визнаватись (українські за кордоном та іноземні в Україні). Рух у цьому напрямі задає Болонський процес, який за своєю ідеєю передусім спрямований на універсалізацію вищої освіти у країнах Європи. При цьому важливо правильно розуміти, що цей процес не означає механічного об'єднання (укрупнення) вищих закладів і не повинен призвести до зниження рівня освіти в тих дисциплінах, де ми поки що випереджаємо середній європейський рівень. У результаті такої універсалізації освіта в Україні повинна стати траспарентною — прозорою і зрозумілою як для потенційних роботодавців з країн Європи, так і для потенційних студентів, які можуть приїхати з інших країн для навчання в Україні.

Розглянемо як приклад систему освіти у Франції. Тут є три типи вищих навчальних закладів: університети, технологічні інститути і вищі школи, які готують адміністративні кадри для урядових і бізнесових структур. Наприклад, крім традиційного Сорбонського університету в Парижі зараз функціонує 13 університетів, у кожному з яких навчається від 8 до 15 тис. студентів. Навчальний курс в університетах складається з трьох циклів по два роки кожний. Перший цикл має досить загальний характер. У кінці цього циклу, склавши екзамени, студенти отримують диплом університетської загальної освіти. Другий цикл — здобуття спеціалізації. Потрібно здати спеціальні екзамени (які називають сертифікати). Наприкінці першого року, здавши чимало сертифікатів, студент отримує ліцензію освіти і звання ліцензіат. Це є науковий ступінь, який надає право викладати у коледжі та ліцеї. Наступного року ліцензіати мають право, здавши відповідні іспити, вчитись і отримати сертифікат (диплом) професора з правом викладання в усіх середніх школах. Отримавши цей диплом, вони зможуть здати ще деякі екзамени, які надають новий ступінь (*maîtrise*) — диплом науковця. Ті, хто має цей диплом після року підготовки на факультеті, можуть подавати аплікацію на диплом (*agregation*), який надає право викладати у вищій школі або працювати в науково-дослідному інституті. Це вже вищий викладацький ступінь.

Професор з таким дипломом має вищу оплату і менше навантаження. Третій цикл відкритий тільки для тих, хто має ступінь *maîtrise*. Протягом двох років студент готується до кар'єри науковця. В кінці другого року студент захищає дисертацію на здобуття наукового ступеня “доктор” (еквівалент наукового ступеня в Україні — кандидат наук).

Враховуючи викладене, зазначимо, що для активнішого залучення іноземних студентів на український освітній ринок необхідно запроваджувати у наших вузах паралельне викладання популярних у світі курсів іноземними мовами. А це, у свою чергу, збільшить сферу застосування іноземних мов в Україні і зробить привабливішим їх вивчення.

Наступною проблемою є мовне середовище. Неможливо задовільно вивчити мову, не спілкуючись нею постійно (або майже постійно) протягом тривалого проміжку часу. Ідеальний вихід з цієї ситуації, як і в попередньому випадку, — стажування за кордоном. Тобто потрібна кооперація із закордонними університетами, участь студентів у міжнародних програмах обміну та співпраці, що допоможе вирішити й цю проблему, надасть студентам цінний досвід спілкування сучасною живою іноземною мовою у відповідному мовному середовищі. Проте на сьогодні у більшості випадків це не є доступним для студентів і закладів освіти. Тому необхідно намагатись створювати мовне середовище на заняттях. Надзвичайно важке і важливе завдання викладача — встановлення оптимального балансу між спілкуванням живою мовою та вивченням правил граматики. Дитина віком три-п'ять років розмовляє правильною мовою, не знаючи граматики. Людина, опиняючись за кордоном, здатна швидко вивчити іноземну мову (на рівні, достатньому для спілкування у побуті) без граматичних правил. Таким чином, щоб добитись потрібного ефекту, треба поставити студента на певний час в умови, коли він буде змушений спілкуватись тільки іноземною мовою. Кілька академічних годин на тиждень — недостатньо для цього. Певною мірою нестачу часу можна компенсувати домашніми завданнями, в тому числі груповими завданнями, під час яких студенти повинні підготувати діалог або доповідь і зробити презентацію. З іншого боку, при вивченні письмової мови без граматики не обійтись. Граматика повинна закріпити і зафіксувати знання мови, набуті у процесі прямого

спілкування, надати їм логічного обґрунтування і пояснення. Та в будь-якому випадку, позитивний злам у вивченні мови настає тоді, коли студент висловлює свою думку іноземною мовою, при цьому думаючи іноземною мовою. Щоб домогтися цього, треба примушувати студента імпровізувати на уроці, моделюючи ті чи інші життєві ситуації. При цьому можна використовувати відео та звукові записи і навіть пісні іноземних виконавців. Перспективними також є ігрові форми навчання, серед них мовознавчі ігри, умовно комунікативні та комунікативні [1]. Гра є спробою сил, і особиста участь учня в ній стимулюється постійним прагненням до самоствердження в колективі, що призводить до певної мобілізації зусиль, активізує психічні функції і сприяє їх розвитку.

Для засвоєння мови важливим є читання. Зазвичай для домашнього читання використовують адаптовані літературні тексти. Але вагомі результати можна отримати і при читанні оригінальних художніх і поетичних творів, що потребує додаткової наполегливості з боку студентів і допомоги викладача. Здатність людини до читання і писання не менш цікава, ніж здатність до усного мовлення, і є насправді проявом того ж феномена мови на вищому рівні абстракції. “Читати — це переробляти інформацію очима, це — мовлення для очей” [2]. При цьому засвоєння прочитаного залежить від наміру читання і зацікавленості читача: “Надання сенсу написаному тексту на 20 % залежить від змісту тексту і на 80 % від читача” [2]. “Читання — це гра у ребуси” [3]. Таким чином, використовуючи читання як засіб вивчення іноземної мови, слід пам’ятати про нетривіальність цього психологічного процесу. Тексти, за можливості, необхідно добирати індивідуально, і вони повинні бути цікавими для студента, відповідати його нахилам і професійній орієнтації. Додаткові тексти зазвичай подаються в тематичних підрозділах. Це дає можливість збагатити лексичний запас студентів за кожною із тем, а також розширює діапазон тем, за якими можна проводити бесіди.

Кожний урок повинен містити тренувальні та підстановчі вправи, вправи на переклад з української мови на іноземну і навпаки, що спрямовує студентів на закріплення лексичного та граматичного матеріалу як рідної, так і іноземної мови. На кожному уроці слід використовувати творчі вправи для письмового та

усного виконання, в яких студенти мають охарактеризувати персонаж, дати оцінку діям, виразити своє ставлення до персонажу, його поведінки, пояснити стосунки між персонажами. Такі вправи спрямовані на розвиток як монологічного, так і діалогічного мовлення.

Читання іноземних текстів повинно обов'язково супроводжуватись перекладом. Зазвичай від перекладу вимагається адекватність змісту, проте часом корисно вміти перекладати літературні форми (метафори, ідеоми), що потребує деяких спеціальних знань і навичок. Корисним є переклад з української мови на іноземну та написання творів (доповідей, есе) іноземною мовою. У певному сенсі, психологічно, процес писання є оберненим до читання. Читаючи, студент акумулює не тільки слова, а й вирази та форми, запам'ятовує, в яких випадках вживаються відповідні висловлювання, а на письмі — використовує ці знання, які, таким чином, переходять до активного вживання. Вдале поєднання домашнього читання з письмовими завданнями стимулює збагачення словникового запасу і сприяє засвоєнню правил граматики.

Тут ми підходимо до наступного важливого питання: як викладати ділову іноземну мову? Сам термін “ділова іноземна мова” не є цілком визначеним. Чи значення цього терміна обмежується лише ділянкою мови, яка стосується вузько-професійної діяльності, чи слід сюди відносити і соціокультурний аспект? Ділова мова — це мова ділової кореспонденції, телефонних розмов, телеграм, вона вживається при веденні переговорів, укладанні угод, контрактів, тобто якихось офіційних документів. У будь-якому випадку ділова мова є частиною мови взагалі, а тому ділову мову повинні вивчати студенти, які ґрунтовно засвоїли загальний курс мови. Зауважимо, що багато слів ділової лексики використовуються і в побуті, де вони мають інше значення. Проблеми, які обговорювались у цій статті вище, безперечно, мають відношення і до ділової іноземної мови.

Внаслідок політичної замкненості радянської системи у свідомості наших людей виробився певний стереотип ділової іноземної мови як іноземної мови для внутрішнього користування. Спеціалістам, вихованим цією системою, достатньо було знати іноземну мову в обсязі, необхідному для читання спеціальної літератури. У наш час ситуація змінилась, але стерео-

тип продовжує існувати “за інерцією”. Відійти від цього стереотипу можна лише за умови існування реальної перспективи застосування знань ділової іноземної мови у повному обсязі. Звичайно, тут не все залежить від викладача. Наявність такої перспективи має бути в першу чергу наслідком державної політики інтеграції в європейську і світову спільноту, фактичного визнання загальнолюдських цінностей, забезпечення прав і свобод громадян.

Зважаючи на викладене, зауважимо, що методика вивчення ділової іноземної мови залежить від спеціальності. Наприклад, студентам технічних і природничих спеціальностей доцільно давати завдання реферувати іноземну наукову (науково-технічну) літературу, що відповідає їхньому профілю, доповідати за темою своїх курсових досліджень іноземною мовою. Студенти економічних спеціальностей можуть здійснити аналіз ринків (товарів, продуктів, послуг, праці та ін.) за матеріалами західної преси (у тому числі в Інтернеті) або підготувати есе іноземною мовою про розвиток певного економічного сектору в Україні. Майбутнім юристам буде цікаво зробити порівняльний аналіз українського законодавства відповідно до зарубіжних законів у тих чи інших галузях.

У більшості випадків вивчення теми з ділової іноземної мови можна поділити на три етапи. На першому етапі презентується інформація з якоїсь теми. Це може бути текст з підручника, стаття з журналу чи газети, передруки з Інтернету. Добре, якщо ця інформація супроводжується аудіо- і відеоматеріалами. Інформацію готує викладач, а студентам потрібно прочитати її, перекласти українською мовою, вміти переказати зміст прочитаного, виписати і вивчити невідомі слова і нові терміни. На другому етапі можна провести обговорення (іноземною мовою) за темою, дискусії, моделювання подібних ситуацій, роботу в групах. Тут важливо перевести засвоєний матеріал у площину безпосереднього спілкування — зробити пасивний словниковий запас активним. На третьому етапі студент повинен підготувати доповідь (реферат, есе) або невелике дослідження за темою (з використанням нової лексики) і підготувати виступ. Таким чином отримуємо поєднання візуального сприйняття (читання), безпосереднього спілкування і письмового та вербального відтворення

нової інформації, що сприяє ефективному засвоєнню отриманих знань.

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективне вивчення іноземної мови можливе за умови високої мотивації студентів до навчання, за наявності мовного середовища і правильного поєднання інтерактивного спілкування з домашнім читанням і письмовими завданнями.

Освітнім закладам слід виявляти більшу активність у встановленні контактів із зарубіжними університетами та інститутами з метою обміну студентами та викладачами. Що стосується самих викладачів, то їм необхідно виховувати позитивне ставлення до навчання студентів, змінюючи байдужо-песимістичну ментальність на активно-оптимістичну.

Література

1. Вишневецький О.І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови. — К.: Рад. шк., 1989. — 224 с.
2. Foukamber J. Question de lecture. — Paris: Association francaise de lecture, 1989. — 117 p.
3. Martinez J.-P. Les difficultes de lecture // La lecture Revue Sciences Humaines. — 1998. — № 82. — P. 1-28.